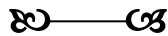

ผ้าหมักโคลน: จากภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่ผลิตภัณฑ์สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (GI)* MUDCLOTH: FROM LOCAL WISDOM TO THE GEOGRAPHICAL INDICATION

ชนิษฐา จิตชินะกุล

Khanita Jitchinakul

มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

University of the Thai Chamber of Commerce

E-mail: khanita_jit@utcc.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภูมิปัญญาในกระบวนการผลิตผ้าหมักโคลนหนองสูง โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตกระบวนการผลิตผ้าหมักโคลน และศึกษาเฉพาะสมาชิกในกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าไหมบ้านภู และสมาชิกในกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าฝ้ายลายขิดบ้านภู จำนวน 8 คน วิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอเป็นพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า ผ้าหมักโคลนหนองสูง เป็นผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดมาแต่โบราณผสมผสานกับองค์ความรู้ใหม่ ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นที่พบนั้นเป็นภูมิปัญญาที่เป็นองค์ความรู้เดิมเกิดจากประสบการณ์และการทดลองและภูมิปัญญาที่มาจากความเชื่อ โดยผู้ผลิตนำทรัพยากรในท้องถิ่นมาเป็นส่วนประกอบในการผลิตผ้าหมักโคลนตามที่ได้รับการสืบทอดมา จนทำให้ได้ผ้าหมักโคลนหนองสูงมีอัตลักษณ์และเป็นผลิตภัณฑ์ที่เป็นสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (GI) ด้วยเป็นการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงกระบวนการผลิต ส่วนองค์ความรู้ใหม่ที่นำมาผสมผสานกับภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น พบว่าผู้ผลิตได้จากการอบรมและนำมาดัดแปลงในกระบวนการผลิตให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนไป รวมทั้งได้นำเทคโนโลยีเข้ามาบริหารจัดการและเพิ่มช่องทางการจำหน่ายในรูปแบบออนไลน์ จึงทำให้เข้าถึงกลุ่มผู้บริโภคได้มากขึ้น ส่งผลให้ชุมชนมีอาชีพเสริมและสามารถพึ่งพาตนเองได้ นับว่าเป็นการสร้างที่ยั่งยืนทางเศรษฐกิจให้แก่ชุมชน

คำสำคัญ: ผ้าหมักโคลน; ภูมิปัญญาท้องถิ่น; สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (GI)

*Received August 11, 2021; Revised August 23, 2021; Accepted August 23, 2021

Abstract

Objective of this research article was to find out the local wisdom of Nong Soong community that produced the mud-cloth fabric by means of in-depth interview and mud-cloth making process observation. The study was carried out with eight members of Ban Phu Thai Silk Community Enterprise and Ban Phu Thai Cotton Community Enterprise. Analyzed the data and presented the results by descriptive analysis.

The research findings were as follows: Nong Soong mud-cloth fabric was the product created by combining the local wisdom which passed through generations with the new knowledge. The local wisdom was the original body of knowledge derived from experience, experiments, and wisdom from beliefs. The producers used local resources as the components in making the mud-cloth fabric as it has been passed down resulting in an identity of Nong Soong mud-cloth fabric and being the product granted with the GI sign due to the use of local resources from the beginning until the end of the making process. As for the new body of knowledge, it was found that the producers obtained the knowledge from trainings and adjusted it in the making process in accordance with the changing social context. Technologies were used to manage and increase sales online. Therefore, it can access to more consumers resulting in creating an additional occupation in the community and being self-reliable in which it created the sustainable economy for the community.

Keywords: mud-cloth fabric; local wisdom; Geographical indication (GI)

บทนำ

ผ้าทอแต่ละท้องถิ่นจะมีลักษณะที่แตกต่างกันตามสภาพภูมิศาสตร์ คติความเชื่อ ค่านิยม และวัสดุที่ใช้ในการทอผ้า รวมทั้งขั้นตอนการผลิต การถักทอ การสร้างลวดลายที่นับเป็นภูมิปัญญาที่มีการถ่ายทอดสืบต่อกันมาจนเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น เช่นเดียวกับอำเภอนองสูง จังหวัดมุกดาหารที่มีผ้าทอมือที่มีชื่อเสียงและเป็นเอกลักษณ์อันโดดเด่น ด้วยเป็นผ้าทอมือเส้นใยธรรมชาติที่มีทั้งผ้าฝ้ายและผ้าไหม ผ้าทุกผืนจะผ่านกระบวนการหมักโคลนที่เป็นภูมิปัญญาที่มีมาแต่โบราณของชนเผ่าภูไทและได้รับการสืบทอดมาจวบจนปัจจุบัน ซึ่งชาวบ้านจะเรียกผ้าชนิดนี้ว่า **ผ้าหมักโคลนหนองสูง** อดีต

ชาวบ้านใช้แหจับปลาแต่ด้วยเป็นแหใหม่จึงมีสีขาวทำให้ปลาสังเกตเห็นได้และว่ายน้ำหนีหมด ชาวบ้านจึงนำแหไปแช่ในโคลนเพื่อให้มีสีคล้ำขึ้น และได้ทำซ้ำหลาย ๆ ครั้ง จนทำให้สีโคลนติดแหอย่างทนทานและพบว่าแหนั้นมีความนิ่มขึ้นเป็นอย่างมาก ชาวบ้านจึงนำเทคนิคนี้ไปใช้กับผ้าทอโดยนำผ้าไปหมักในโคลน ผลปรากฏว่าผ้าที่หมักโคลนมีความนิ่ม ลื่น และเมื่อนำไปย้อมสีก็ได้สีสันทัดสี แปรกลตาไปจากผ้าที่ไม่ได้หมักโคลน ทั้งนี้เพราะโคลนช่วยจับสี ทำให้สีเข้มขึ้นและสีติดทนทาน สำหรับโคลนที่ใช้ในการหมักนี้จะใช้โคลนที่หนองน้ำ ณ บ้านหนองสูง ตำบลหนองสูงเหนือ อำเภอนหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร (ผู้จัดการ, 2564)

สำหรับขั้นตอนการทำผ้าหมักโคลน มีดังนี้คือ 1) นำโคลนขึ้นมารองด้วยตะแกรงเพื่อคัดกรองเอาเม็ดกรวดเม็ดดินออกให้เหลือแต่เนื้อโคลนล้วน ๆ 2) นำโคลนไปผสมน้ำและเกลือตามความเหมาะสม คนให้เข้ากัน 3) นำเส้นใยผ้าฝ้ายหรือผ้าไหมลงไปแช่ในโคลนที่เตรียมไว้ โดยใช้เวลาในการหมักประมาณ 3 - 6 ชั่วโมง ซึ่งสีของเส้นใยจะอ่อนหรือเข้มขึ้นอยู่กับระยะเวลาในการหมัก 4) เมื่อหมักได้ตามที่ต้องการก็นำขึ้นมาบิดและตาก 5) เมื่อเส้นใยผ้าฝ้ายหรือผ้าไหมแห้งแล้วก็นำไปล้างน้ำให้สะอาด 6) นำเส้นใยผ้าฝ้ายหรือผ้าไหมกลับไปตากแดดให้แห้งอีกครั้ง และ 7) นำเส้นใยย้อมสีด้วยวัสดุธรรมชาติตามที่ต้องการ (พงศ์สวัสดิ์ ราชจันทร์และคณะ, 2563)

อย่างไรก็ตามการส่งออกผลิตภัณฑ์เครื่องนุ่งห่มของไทยในช่วงหลายปีที่ผ่านมาต้องประสบภาวะการแข่งขันในตลาดโลกทั้งเรื่องราคาและคุณภาพ เพราะแม้ว่าผลิตภัณฑ์ผ้าทอมือของไทยจะเป็นสินค้าหัตถกรรมที่มีลวดลายและรูปแบบที่สวยงาม มีเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่นที่ผสมผสานกับภูมิปัญญาไทยจนทำให้เป็นสินค้าที่มีคุณค่าและมีมูลค่าสูง แต่ก็มีข้อจำกัดเรื่องการดูแลรักษาและการควบคุมมาตรฐานได้ยากไม่ว่าจะด้านคุณภาพของผ้าสีที่ใช้ย้อม เนื่องจากเป็นสินค้าที่ทำด้วยมือ นอกจากนี้ผู้ซื้อยังต้องการสินค้าที่มีความแปลกใหม่ ใช้วัสดุจากธรรมชาติ และหากเป็นชาวต่างประเทศก็ยังต้องการกลืนอายุของความเป็นเอเชีย (ผ้าไหมไทย, 2564) ดังนั้นชุมชนหนองสูงจึงได้พัฒนาระบบการผลิตผ้าหมักโคลนมาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะขั้นตอนการย้อมสีผ้าเพราะบางครั้งย้อมสีแล้วสีจะด่างหรือสีตกทำให้ไม่ได้สีตามที่ต้องการ ชุมชนหนองสูงจึงต้องพัฒนาระบบการผลิตให้ได้ผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ โดยได้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นทุนทางวัฒนธรรมมาผสมผสานกับองค์ความรู้ที่ได้จากการอบรมมาพัฒนาต่อยอด เพื่อทำให้ผ้าหมักโคลนมีคุณภาพ ซึ่งผลจากการผสมผสานองค์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นกับองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการอบรม ทำให้ผ้าหมักโคลนหนองสูงกลายเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีชื่อเสียงระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ และกลายมาเป็นอาชีพเสริมที่สร้างรายได้ให้แก่ชุมชนมาอย่างต่อเนื่อง

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาภูมิปัญญาในกระบวนการผลิตผ้าหมักโคลนของอำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร ที่สามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนไปสู่การเป็นผลิตภัณฑ์สินค้าท้องถิ่น (OTOP) ระดับ 4 ดาว และได้รับการจดทะเบียนให้เป็นผลิตภัณฑ์สินค้าสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (GI) ระดับชาติ ส่งผลให้ผ้าหมักโคลนหนองสูงได้รับการยอมรับและมียอดการจำหน่ายอย่างต่อเนื่องจากการบริหารจัดการและการเพิ่มช่องทางการจำหน่ายแบบออนไลน์ ทำให้ชุมชนหนองสูงเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง สามารถพึ่งพาตนเองได้และเป็นชุมชนที่มีความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ ซึ่งการศึกษาครั้งนี้จะได้เป็นแนวทางในการสร้างความเข้มแข็งและความยั่งยืนทางเศรษฐกิจให้แก่ชุมชนอื่นในด้านการนำทุนทางวัฒนธรรมมาพัฒนาต่อยอด เพื่อสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นให้มีความโดดเด่นและสอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มผู้บริโภค อันเป็นการสร้างรายได้และความยั่งยืนทางเศรษฐกิจให้แก่ชุมชนจนนำไปสู่การเป็นชุมชนที่สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาภูมิปัญญาในกระบวนการผลิตผ้าหมักโคลนหนองสูงที่นำไปสู่การเป็นผลิตภัณฑ์สินค้าสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (GI) อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาเรื่อง ผ้าหมักโคลน: จากภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่ผลิตภัณฑ์สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (GI) ผู้วิจัยมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ชั้นศึกษาเอกสารและงานวิจัย

1.1 ศึกษาค้นคว้าหาความรู้เกี่ยวกับผ้าหมักโคลนเพื่อเป็นพื้นฐานในการศึกษา

1.2 รวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาผ้าทอมือหรือผ้าหมักโคลน

2. ชั้นเก็บรวบรวมข้อมูล

2.1 ศึกษากระบวนการผลิตผ้าหมักโคลนของอำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกและสังเกตกระบวนการผลิตผ้าหมักโคลน ทั้งนี้ผู้วิจัยศึกษาได้ติดต่อนางนรินทร์ทิพย์ สิงหะตา เจ้าของเครื่องหมายการค้า แก่นเข – เพกา ที่เป็นผู้บุกเบิกและทำผ้าหมักโคลนจนได้รับการยอมรับและมีชื่อเสียงในอดีต แต่พบว่า ปัจจุบันได้เลิกทำแล้ว ท่านจึงแนะนำให้ไปพบประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าฝ้ายลายขิดบ้านภูที่ตำบลหนองสูงเหนือ และหลังจากได้สัมภาษณ์หน่วยงานภาครัฐแล้วสำนักงานพัฒนาชุมชน

อำเภอหนองสูงได้แนะนำให้ลงพื้นที่ศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมกับประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าไหมบ้านภู เพราะที่นี่เป็นกลุ่มเดียวในอำเภอหนองสูงที่มีการทอผ้าไหมหมักโคลน จึงทำให้ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์และเก็บข้อมูลภาคสนามจากประธานกลุ่มและสมาชิกของทั้ง 2 กลุ่มรวม 8 คน

2.2 ผู้วิจัยติดต่อหน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ สำนักงานพัฒนาชุมชน สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัด และสำนักงานพาณิชย์จังหวัด เพื่อขอสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ที่มีหน้าที่กำกับดูแลด้านการส่งเสริมและสนับสนุนสินค้าพื้นเมือง ขั้นตอนการขึ้นทะเบียนเป็นสินค้า OTOP ระดับ 3-5 ดาว รวมทั้งการจดทะเบียนเป็นสินค้าสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (GI)

3. ขั้นศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลผ้าหมักโคลนที่รวบรวมได้มาศึกษาตามแนวทางคติชนวิทยาที่ว่าด้วยเรื่องภูมิปัญญาเพื่อศึกษาภูมิปัญญาในกระบวนการผลิตผ้าหมักโคลนที่นำไปสู่การเป็นสินค้าสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (GI)

4. ขั้นสรุปและอภิปรายผล

4.1 นำผลที่ได้จากการศึกษามาสรุปภูมิปัญญาในกระบวนการผลิตผ้าหมักโคลนที่นำไปสู่การเป็นสินค้าสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (GI) อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร

4.2 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัย

จากการศึกษากระบวนการผลิตผ้าหมักโคลน อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร พบว่า ผ้าหมักโคลนหนองสูงได้รับการสืบทอดมาแต่โบราณจวบจนปัจจุบันและเป็นแหล่งผลิตผ้าหมักโคลนที่สำคัญของจังหวัด ด้วยผ้าหมักโคลนเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น การผลิตผ้าหมักโคลนในอำเภอหนองสูงนี้มีอยู่ด้วยกันหลายหมู่บ้าน และจากการศึกษาพบว่าจะมีกระบวนการผลิตผ้าหมักโคลนที่คล้ายกันทั้งนี้แหล่งผลิตผ้าหมักโคลนที่เคยมีชื่อเสียงและโด่งดังคือ วิสาหกิจชุมชนทอผ้าดั้งเดิม หมู่ 2 ตำบลหนองสูงเหนือ ภายใต้เครื่องหมายการค้า “แก่นเข - เพกา” มีนางนรินทร์พย์ สิงหะตา เป็นประธานและเป็นที่รู้จักของชาวต่างประเทศ ปัจจุบันได้เลิกผลิตผ้าหมักโคลนแล้วตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2550 แต่หันมาผลิตผ้าฝ้ายเข็นทอมือย้อมครามที่ขายผ่านออนไลน์เท่านั้น (นรินทร์พย์ สิงหะตา, 2564)

อย่างไรก็ตามแต่ชุมชนในอำเภอหนองสูงยังคงมีการผลิตผ้าหมักโคลนเป็นอาชีพเสริม และมีการรวมกลุ่มกันในนาม “วิสาหกิจชุมชนกลุ่มทอผ้าฝ้ายลายขิดบ้านภู หมู่ 1” มีนางบุญเต็ม นามเหลา เป็นประธาน ซึ่งวิสาหกิจชุมชนฯ แห่งนี้มีสมาชิกทั้งสิ้น 32 คน โดยจะผลิตผ้าฝ้ายหมักโคลนเพื่อจำหน่าย ปัจจุบันกระบวนการผลิตผ้าหมักโคลนเปลี่ยนไปจากอดีตโดยชุมชนจะส่งเส้นฝ้ายสำเร็จรูปมาจากโรงงาน จากนั้นจะนำมาผ่านการหมักโคลน

และย้อมสีก่อนนำไปทอเป็นผืนผ้าและตัดเย็บเป็นผ้าคลุมไหล่หรือผ้าพันคอมากกว่าจะทำเป็นผ้าชิ้น นอกจากนี้ช่างทอมักจะผลิตผ้าหมักโคลนที่บ้านของตนเองโดยทำเป็นอาชีพเสริมหรือบางครั้งก็ยึดเป็นอาชีพหลักด้วยการขายผ่านออนไลน์ แต่ยังคงมีสถานภาพเป็นสมาชิกของกลุ่มอยู่ หากแต่ถ้าอำเภอหรือจังหวัดจัดกิจกรรมหรือมีการสั่งทอเป็นจำนวนมากทุกคนจะมาร่วมกันที่วิสาหกิจชุมชนฯ นี้

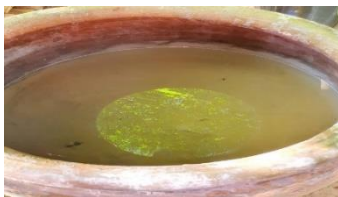
ภาพที่ 1 สถานที่วิสาหกิจชุมชนกลุ่มทอผ้าฝ้ายลายขิดบ้านภู หมู 1

ที่มา: ขนิษฐา จิตชินะกุล (2564)

ทั้งนี้กรรมวิธีการทำผ้าหมักโคลน มีขั้นตอนดังนี้

1. นำโคลนมาจากบริเวณห้วยกระเปียน ซึ่งเป็นโคลนที่ไหลมาจากภูจ้อก้อ และภูหินเหล็กไฟที่เชื่อว่าเป็นดินโคลนที่ดีที่สุด ปราศจากสารเคมี เนื้อโคลนมีความละเอียด เมื่อตักโคลนมาแล้วจะนำมาพักไว้ในโอ่งและเติมน้ำให้เต็มเพื่อมิให้โคลนแห้ง โดยจะกรองเอาเศษดิน กรวด หินทราย ออกก่อนให้เหลือแต่โคลนที่มีเนื้อละเอียด

2. เติมน้ำโคลนที่พักไว้ในโอ่ง ตักเอาแต่น้ำโคลนเท่านั้นผสมน้ำ จากนั้นเตรียมน้ำต่างเพื่อนำมาเป็นส่วนหนึ่งในการย้อมสีเพื่อให้สีคงทนและติดนาน

ภาพที่ 2 โคลนที่นำมาพักไว้ในโอ่ง

ที่มา: ขนิษฐา จิตชินะกุล (2564)

ภาพที่ 3 น้ำต่างที่ได้จากขี้เถ้ากรองแต่น้ำใส

ที่มา: ขนิษฐา จิตชินะกุล (2564)

3. ตั้งน้ำให้เดือดเพื่อสกัดสีจากวัสดุธรรมชาติ เช่น เปลือกสะเดาจะให้สีน้ำตาล แก่นขนุนจะให้สีเหลือง ใบมะม่วงจะให้สีเขียว ทั้งนี้จะแช่วัสดุก่อนต้มเพื่อให้คลายสีออกจากนั้นจึงนำไปต้มนานประมาณ 45 นาที และกรองน้ำสี ตักเอาวัสดุธรรมชาติออกให้หมด

4. เมื่อน้ำสีเดือดจึงนำเส้นฝ้ายลงย้อมในเวลา 45-60 นาที และใส่เกลือเพื่อป้องกันสีตก เมื่อได้สีตามที่ต้องการแล้วนำเส้นฝ้ายนั้นมาผึ่งลมให้แห้งพอหมาด ๆ และรอให้เส้นฝ้ายที่ย้อมคลายความร้อน

ภาพที่ 4 นำเส้นฝ้ายย้อมเปลือกสะเดาให้สีน้ำตาล

ที่มา: ขนิษฐา จิตชินะกุล (2564)

5. จากนั้นนำเส้นฝ้ายแช่ในน้ำโคลน 15-30 นาที ทั้งนี้ขึ้นกับต้องการสีสดหรือสีเข้ม เพราะถ้าแช่น้ำโคลนนานสีจะออกเข้ม แต่ถ้าแช่น้ำโคลนด้วยเวลาน้อยสีสด

ภาพที่ 5 เมื่อย้อมสีได้แล้วนำมาผึ่งให้หมาด

ที่มา: ขนิษฐา จิตชินะกุล (2564)

ภาพที่ 6 นำเส้นฝ้ายแช่น้ำโคลน 15-30 นาที

ที่มา: ขนิษฐา จิตชินะกุล (2564)

6. จากนั้นล้างออกด้วยน้ำค้างซึ่งจะช่วยทำให้ผ้าหมักโคลนมีสีที่ทน ไม่ซีดเร็ว ผึ่งลมให้แห้งแล้วจึงนำไป ซักทำความสะอาดก่อนนำมาทอเป็นผืนผ้า (บุญเต็ม นามเหลา, 2564)

ภาพที่ 7 นำมาซักน้ำค้างและล้างน้ำสะอาดอีกครั้ง จากนั้นผึ่งลมให้แห้งก่อนนำไปทอเป็นผ้า

ที่มา: ขนิษฐา จิตชินะกุล (2564)

ภาพที่ 8 ผลิตภัณฑ์ผ้าหมักโคลนที่มีทั้งผ้าคลุมไหล่ ผ้าพันคอ ผ้าห่ม จำหน่ายราคา 250-400 บาท

ที่มา: ขนิษฐา จิตชินะกุล (2564)

นอกจากอำเภอหนองสูงจะผลิตผ้าฝ้ายหมักโคลนแล้ว ยังมีวิสาหกิจชุมชนอีกแห่งหนึ่งที่เน้นการผลิตผ้าไหมหมักโคลน ที่แห่งนี้เรียกว่า “กลุ่มวิสาหกิจชุมชน กลุ่มอาชีพทอผ้าไหมบ้านภู” มีนางสำหรับ งานไว เป็นประธาน และที่นี่เป็นเพียงแห่งเดียวของอำเภอ

หนองสูง ที่มีการผลิตผ้าไหมหมักโคลนและผ้าไหมที่ไม่ผ่านการหมักโคลนโดยได้รับรางวัลและเครื่องหมายนกยูงทั้งสี่ทอง สีเงิน สีน้ำเงิน และสีเขียว

ภาพที่ 9 กลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าไหม

ภาพที่ 10 นางสำหรับ งานไว ผ้าไหมที่กำลังทอ

ที่มา: ขนิษฐา จิตชินะกุล (2564)

ที่มา: ขนิษฐา จิตชินะกุล (2564)

ทั้งนี้ขั้นตอนการผลิตผ้าไหมหมักโคลนมีความคล้ายคลึงกับผ้าฝ้ายหมักโคลน ซึ่งกระบวนการผลิตผ้าไหมหมักโคลน มีดังนี้

1. นำโคลนที่อยู่ในหนองน้ำบริเวณของหมู่บ้านที่ไหลมาจากภูจ้อก้อ (ปัจจุบันมีวัดที่ชื่อว่า วัดบรรพตคีรี ชาวบ้านเรียกว่า วัดภูจ้อก้อ ตั้งอยู่บนภูเขาในเขตอำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดมุกดาหาร) และเชื่อว่าเป็นดินโคลนที่ดี โดยชุมชนได้ตรวจสอบคุณภาพของโคลนด้วยการใช้เล็บจิกที่เนื้อโคลนจากหนองน้ำ หากเป็นโคลนที่ดีมีคุณภาพ จะไม่ร่วงซุย แต่โคลนนั่นจะติดที่เล็บทนนาน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นโคลนดินเหนียวและจากการตรวจสอบทางวิทยาศาสตร์ของหน่วยงานภาครัฐก็พบว่าโคลนบริเวณดังกล่าวไม่มีสารเคมีเจือปน เป็นโคลนที่ดีมีคุณภาพ

2. นำโคลนที่ได้มาพักไว้ในโอ่งและเติมน้ำให้เต็มเพื่อมิให้โคลนแห้ง ซึ่งโคลนนี้สามารถใช้ได้นานโดยตักกรวดและสิ่งเจือปนในโคลนออก

3. นำเส้นไหมสำเร็จรูปที่ซื้อมาจากบริษัทจุลไหมไทยมาย้อมสีจากวัสดุธรรมชาติจากนั้นล้างน้ำให้สะอาด

4. นำเส้นไหมที่ย้อมสีแล้วมาหมักโคลน 10 นาที ทั้งนี้หากใช้น้ำโคลนน้อยผสมน้ำมากเพื่อให้เจือจางจะได้ผ้าไหมที่มีสีสดใส แต่หากใช้โคลนมากผสมน้ำน้อยจะได้ผ้าไหมสีหม่นหรืออาจทำให้สีที่ได้จากธรรมชาติเปลี่ยน ซึ่งคุณสมบัติของผ้าไหมหมักโคลนจะเหมือนกับผ้าฝ้ายหมักโคลน คือเนื้อผ้าจะนุ่มและสีติดทน แต่ผ้าไหมจะไม่น้ำต่างเหมือนผ้าฝ้าย

5. จากนั้นผึ่งให้แห้ง ล้างน้ำให้สะอาดและนำมาทอเป็นผืนผ้า (สำหรับ งานไว, สัมภาษณ์)

การทอผ้าไหมของวิสาหกิจชุมชนนี้ จะทอตามการสั่งซื้อของลูกค้าเป็นส่วนใหญ่ เพราะผ้าไหมจะใช้ในการทอานกว่าผ้าฝ้าย โดยเฉลี่ยผ้าไหมจะใช้เวลาในการทอ 2 เดือนกว่าต่อผืนเพราะต้องอาศัยความประณีต

จากการศึกษากระบวนการผลิตผ้าหมักโคลนทั้ง 2 แห่งพบว่าอำเภอหนองสูง เป็นแหล่งผลิตผ้าหมักโคลนที่สำคัญของจังหวัดมุกดาหาร และมีการสืบทอดภูมิปัญญาการทำผ้าหมักโคลนมาแต่โบราณจวบจนปัจจุบัน นอกจากนี้ผู้ผลิตผ้าหมักโคลนได้พัฒนากระบวนการผลิตผ้าหมักโคลนอย่างต่อเนื่อง ด้วยผ่านกระบวนการอบรมเรียนรู้ และแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำผ้าหมักโคลนกันเองทั้งภายในชุมชนและนอกชุมชน ส่งผลให้ได้กระบวนการผลิตผ้าหมักโคลนที่ดี จนกลายเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีชื่อเสียงและมีอัตลักษณ์ภูมิปัญญาด้านองค์ความรู้ที่มีมาแต่โบราณและได้รับการสืบทอดต่อกันมาจนกลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่เผยแพร่ไปยังชุมชนอื่น และมี อัตลักษณ์ภูมิปัญญาด้านการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นที่สอดคล้องกับสภาพและวิถีชีวิตของชุมชน ดังปรากฏการใช้ดินโคลนที่มาจากภูจ้อก้อเพื่อนำมาเป็นวัตถุดิบในการหมักผ้าซึ่งเป็นการนำทรัพยากรทางธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาผสมผสานกับความรู้ ความเชื่อและภูมิปัญญาจนสามารถค้นพบวัตถุดิบที่มีคุณภาพของชุมชน

อย่างไรก็ตามการผลิตผ้าหมักโคลนของชุมชนอำเภอหนองสูงได้มีการพัฒนากระบวนการผลิตตามสภาพสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลง แต่ชุมชนยังคงนำองค์ความรู้เดิมที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนานมาผสมผสานกับองค์ความรู้ใหม่โดยไม่ทำลายองค์ความรู้เดิมที่เป็นภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม แต่ได้นำมาพัฒนาต่อยอดและสร้างผลิตภัณฑ์ที่มีอัตลักษณ์เป็นของตนเอง ดังที่ปรากฏว่าเมื่อมีเส้นใยฝ้าย-เส้นใยไหมที่ผลิตจากโรงงานและมีคุณภาพดีจึงนำมาใช้แทนการผลิตเอง เพื่อให้กระบวนการผลิตผ้าหมักโคลนมีความรวดเร็ว รวมทั้งเมื่อได้รับความรู้ทางวิชาการที่หน่วยงานภาครัฐจัดอบรมให้อย่างต่อเนื่องไม่ว่าจะเป็นด้านกระบวนการผลิต การย้อมสีจากวัสดุธรรมชาติให้มีคุณภาพ หรือการบริหารจัดการ ชุมชนก็ได้นำมาปรับปรุงและเลือกใช้ในกระบวนการผลิต เช่น การเลิกใช้สารเคมีในการย้อมผ้าและหันมาใช้วัสดุจากธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่น ทั้งนี้เพื่อความปลอดภัยในสุขภาพ และด้านการบริหารจัดการ ชุมชนกลุ่มผู้ผลิตได้แบ่งหน้าที่ออกเป็นฝ่าย ๆ เช่น ฝ่ายการตลาด ฝ่ายการเงิน ฝ่ายการผลิต เพื่อให้การจัดการมีประสิทธิภาพ รวมทั้งการนำเทคโนโลยีมาช่วยในการออกแบบลวดลายบนผืนผ้าให้มีความทันสมัย สวยงาม และสร้างช่องทางการจัดจำหน่ายแบบออนไลน์ นับเป็นการนำภูมิปัญญาที่เป็นองค์ความรู้เดิมมาพัฒนา ต่อยอดและปรับให้สอดคล้องกับยุคสมัย เพื่อนำไปสู่การประกอบอาชีพในท้องถิ่นที่สร้างรายได้ให้แก่ชุมชนและสังคมได้

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า กระบวนการผลิตผ้าหมักโคลนของอำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหารเป็นการนำ ภูมิปัญญาชาวบ้านที่สืบทอดต่อกันมานั้นมาผสมผสานกับองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการเรียนรู้ การแลกเปลี่ยนประสบการณ์กัน มาสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ ผ้าหมักโคลน ด้วยการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่น จนส่งผลให้ผ้าหมักโคลนประเภทผ้าฝ้ายของกลุ่ม

“วิสาหกิจชุมชนกลุ่มทอผ้าฝ้ายลายขิดบ้านภู หมู่ 1” และผ้าไหมหมักโคลนของกลุ่ม “วิสาหกิจชุมชนทอผ้าไหมบ้านภู” ได้รับการคัดเลือกให้เป็นสินค้าโอท็อป (OTOP) ของอำเภอหนองสูง และปีพุทธศักราช 2561 ผ้าหมักโคลนหนองสูงได้รับการพัฒนาให้เข้าสู่โอท็อประดับพรีเมียม

จนกระทั่งปีพุทธศักราช 2563 ผลิตภัณฑ์ผ้าหมักโคลนของอำเภอหนองสูงได้ผ่านกระบวนการตรวจสอบขั้นตอนการผลิตและตรวจสอบคุณภาพของสินค้า และได้รับการคัดเลือกให้เป็นสินค้าสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์หรือที่รู้จักกันในนาม GI อีกระดับหนึ่ง ซึ่ง GI เป็นเครื่องหมายรับรองสินค้าที่รู้จักกันทั่วโลกและเปรียบเสมือนแบรนด์ของท้องถิ่นที่บ่งบอกถึงคุณภาพและแหล่งที่มาของสินค้า ด้วยผ้าหมักโคลนหนองสูงมีกระบวนการผลิตผ้าที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นและใช้วัตถุดิบที่เป็นทรัพยากรในท้องถิ่นตั้งแต่เริ่มต้นจนสิ้นสุดกระบวนการผลิต โดยไม่มีสารเคมีเจือปน จึงทำให้ผ้าหมักโคลนหนองสูงมีอัตลักษณ์และมีความพิเศษที่ต่างไปจากผ้าหมักโคลนท้องถิ่นอื่น คือเนื้อผ้ามีความนุ่มและนุ่มจากวัสดุทางธรรมชาติ ซับเหงื่อได้ดี นอกจากนี้เพื่อเป็นการส่งเสริมการขายและการสร้างมูลค่าให้แก่ผลิตภัณฑ์ หน่วยงานภาครัฐได้จัดทำบรรจุภัณฑ์ให้แก่ผลิตภัณฑ์ ผ้าหมักโคลนหนองสูง (สำนักงานพาณิชย์จังหวัดมุกดาหาร, 2564)

ภาพที่ 11 กล่องบรรจุผลิตภัณฑ์ผ้าหมักโคลนที่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ
ที่มา: ขนิษฐา จิตชินะกุล (2564)

ผ้าหมักโคลนหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร ผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน ที่นอกจากจะเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าแล้ว ยังช่วยพัฒนาเศรษฐกิจแบบพึ่งพาตนเอง สร้างความเข้มแข็งที่ยั่งยืนให้แก่ชุมชน สอดคล้องกับที่ ประเวศ วะสี (2547) กล่าวว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นพื้นฐานทางสังคมที่มีการถ่ายทอดกันมาแต่ดั้งเดิมเป็นองค์ความรู้ที่มีคุณค่าและดีงามที่ช่วยจรรโลงชีวิตและวิถีชุมชนให้อยู่กับธรรมชาติและสภาพแวดล้อมได้อย่างกลมกลืนและสมดุล อีกทั้งเป็นพื้นฐานในการพึ่งพาตนเองและพัฒนาท้องถิ่น

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษา ผ้าหมักโคลน: จากภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่ผลิตภัณฑ์สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (GI) พบว่า กระบวนการผลิตผ้าหมักโคลนหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร เป็นภูมิปัญญาที่มีการสืบทอดมาแต่โบราณจวบจนปัจจุบันและมีการใช้วัตถุดิบในท้องถิ่นตั้งแต่ต้นจนถึงสุดกระบวนการผลิต จนทำให้ได้ผลิตภัณฑ์ที่มีชื่อเสียงและมี อัตลักษณ์ และได้รับการคัดเลือกเป็นผลิตภัณฑ์ OTOP ระดับ 4 ดาว รวมทั้งได้รับเครื่องหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (GI)

ผ้าหมักโคลนหนองสูง ผลิตภัณฑ์ที่มาจากภูมิปัญญาท้องถิ่นแต่ได้มีการพัฒนากระบวนการผลิตให้สอดคล้องกับยุคสมัยโดยไม่ทำลายองค์ความรู้เดิมที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน ดังที่พบว่าปัจจุบันผ้าหมักโคลนเป็นการใช้เส้นฝ้าย-เส้นไหมที่ผลิตมาจากโรงงาน แต่ผู้ผลิตก็คงใช้องค์ความรู้ดั้งเดิมมาผสมผสานกับองค์ความรู้ใหม่ เพื่อพัฒนาต่อยอดให้ได้ผลิตภัณฑ์ที่ดี มีคุณภาพ รวมทั้งการใช้นวัตกรรมทางเทคโนโลยีมาช่วยในการออกแบบลวดลายบนผืนผ้าเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภค

อย่างไรก็ตามผู้ผลิตยังได้นำองค์ความรู้ใหม่ด้านการบริหารจัดการมาประยุกต์ เพื่อให้การดำเนินงานของกลุ่มเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับบริบททางสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลง โดยภายในกลุ่มวิสาหกิจชุมชนจะมีการบริหารจัดการที่จัดแบ่งหน้าที่กันออกเป็นฝ่ายต่าง ๆ เพื่อให้การผลิตและการจำหน่ายเป็นไปอย่างเป็นระบบแบบมืออาชีพ รวมทั้งการนำเทคโนโลยีมาเป็นช่องทางการจัดจำหน่ายในรูปแบบออนไลน์เพื่อให้เข้าถึงกลุ่มผู้บริโภคได้อย่างไรขีดจำกัดตามบริบทของสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง จนส่งผลให้ผ้าหมักโคลนหนองสูงได้รับการตอบรับจากสังคม และได้กลายมาเป็นอาชีพเสริมที่สามารถสร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชนได้อย่างต่อเนื่อง จนทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง และความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ

จึงอาจกล่าวได้ว่า ผ้าหมักโคลนหนองสูงเป็นผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นพื้นฐาน แต่ได้รับการพัฒนาต่อยอด โดยผู้ผลิตได้อาศัยฝีมือ ทักษะ ประสบการณ์และองค์ความรู้จากการอบรมที่ได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ นำมาปรับใช้กับทรัพยากรในท้องถิ่นอย่างสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาผลผลิตจากวัฒนธรรมสู่การเป็นสินค้าของชุมชนที่มีอัตลักษณ์อันนำไปสู่การเพิ่มรายได้และสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน ซึ่งการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนา ต่อยอดและสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ เพื่อสร้างรายได้และความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนนี้สอดคล้องกับงานวิจัยที่วิจัยโครงการศึกษาและรวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้. (2550) ศึกษาเรื่อง การศึกษาและรวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผลการศึกษาพบว่า ภูมิปัญญาหัตถกรรมพื้นบ้านท้องถิ่นภาคใต้ เป็นภูมิปัญญาที่เกิดจากการสืบทอดมาจากรบรรพบุรุษ และเป็นภูมิปัญญาที่เกิดจากการคิดค้นใหม่ที่อาศัยประสบการณ์จากการทำงาน

การฝึกอบรม หรือการศึกษาดูงาน ซึ่งผู้ผลิตงานต้องอาศัยฝีมือ ทักษะ ความรู้ความสามารถ ประสพการณ์ และการสร้างสรรค์ โดยนำทรัพยากรในท้องถิ่นมาเป็นวัตถุดิบ ดังนั้นงานหัตถกรรมพื้นบ้านท้องถิ่นภาคใต้จึงเป็นงานที่ได้พัฒนาให้มีเอกลักษณ์และมีชื่อเสียง สามารถสร้างรายได้หรือเป็นผลิตภัณฑ์โอท็อปที่ได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงานภาครัฐ เช่นเดียวกับที่ ทรงพล ต่วนเทศ (2555) ศึกษาเรื่อง การศึกษาภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมืองของคนไทยเชื้อสายลาวครั้งในจังหวัดสุพรรณบุรี ชัยนาท และอุทัยธานี ผลการศึกษาพบว่าสถาบันครอบครัวจะเป็นสถาบันหลักในการถ่ายทอดความรู้เรื่องการทอผ้าซึ่งเป็นการสืบทอดองค์ความรู้จากรุ่นสู่รุ่น แต่ปัจจุบันเมื่อสังคมเปลี่ยนไปคนรุ่นใหม่ไม่มีใครสนใจการทอผ้ายังคงมีเพียงกลุ่มคนบางกลุ่มเท่านั้นที่เป็นผู้อนุรักษ์สืบทอดองค์ความรู้การทอผ้า นอกจากนี้ยังมีอาจารย์จากสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ได้มาร่วมถ่ายทอดองค์ความรู้การทอผ้าด้วยวิธีการสาธิต ทำให้ชาวบ้านที่มีความสนใจในการทอผ้าเกิดการรวมกลุ่มกันเพื่อนำความรู้ที่ได้ไปประกอบอาชีพเป็นการสร้างรายได้ให้แก่ตนเองและชุมชน และ วนิดา นาคีสังข์ (2559) ศึกษาเรื่อง จากภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนปวาเกอญอบ้านแม่กองคาสู่การเป็นสินค้าชุมชน ผลการศึกษาพบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนปวาเกอญอบ้านแม่กองคาที่สามารถนำมาประยุกต์เพื่อพัฒนาผลผลิตทางการเกษตรหรือผลผลิตจากวัฒนธรรมสู่การเป็นสินค้าชุมชน มีพริกกะเหรี่ยง น้ำผึ้งป่า และผ้าทอกะเหรี่ยง โดยการมีส่วนร่วมของกลุ่มคนหลายฝ่ายในชุมชนเพื่อต่อยอดสินค้าชุมชน อันจะนำไปสู่การเพิ่มรายได้ให้กับชุมชนในอนาคต

องค์ความรู้จากการวิจัย

จากการศึกษา ผ้าหมักโคลน: จากภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่ผลิตภัณฑ์สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (GI) พบว่า กระบวนการผลิตผ้าหมักโคลนหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนผสมผสานกับองค์ความรู้ใหม่ที่ชุมชนนำมาพัฒนา ต่อยอด จนทำให้ผ้าหมักโคลนหนองสูง มีอัตลักษณ์และมีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับของสังคม ทั้งนี้ผู้วิจัยสามารถสรุปองค์ความรู้จากการวิจัยได้ ดังนี้

1. ภูมิปัญญาที่เป็นองค์ความรู้เดิมเกิดจากการประสพการณ์และได้เรียนรู้จากการทดลอง จากการศึกษพบว่า ชาวบ้านใช้แห่ในการจับปลา แต่ด้วยเป็นแหใหม่จึงมีสีขาวทำให้ปลาหนีหมด ดังนั้นชาวบ้านจึงนำแหจับปลาไปแช่ในน้ำโคลนและพบว่าโคลนมีคุณสมบัติช่วยให้แหมีความนิ่มไม่แข็งกระด้างและเมื่อนำแหไปแช่ในโคลนหลายครั้งทำให้สีโคลนติดแหทนทาน ชาวบ้านจึงนำมาทดลองใช้กับผ้าและพบว่าผ้าเมื่อหมักโคลนและนำไปย้อมสีจะได้สีที่แปลกตา และเนื้อผ้ามีความนิ่ม ลื่นขึ้นกว่าเดิม นอกจากนี้เมื่อชุมชนต้องใช้วัสดุจากธรรมชาติในการย้อมสีเส้นใยฝ้ายและเส้นใยไหมอีกครั้ง ชุมชนจึงได้ทดลองนำ

เปลือกไม้ ใบไม้ ดอกไม้ มาแช่น้ำและต้มเพื่อคูลี และทดลองนำเส้นใยมาย้อมสี เมื่อเห็นว่าได้สีที่สวยจึงนำมาใช้สื่อนั้นมาใช้ในการย้อมสีครั้งต่อไป

2. ภูมิปัญญาที่เกิดจากความเชื่อ ดังจะพบว่าชุมชนเลือกใช้โคลนที่มาจากภูัจก่อ ซึ่งเป็นทรัพยากรในท้องถิ่น ด้วยความเชื่อที่ว่าเป็นโคลนที่มีคุณภาพดี และจากการสังเกตและตรวจสอบลักษณะของดินในบริเวณดังกล่าวด้วยวิธีของชาวบ้านโดยใช้เล็บจิกที่โคลนพบว่าโคลนติดเล็บอย่างหนานไม่ร่วนซุย และเมื่อนำมาดมกลืนพบว่าไม่มีกลิ่นสารเคมี ชาวบ้านจึงเห็นว่าเป็นดินโคลนที่ดีมีคุณภาพ

3. ภูมิปัญญาที่เป็นองค์ความรู้ใหม่เกิดจากการอบรมและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน โดยได้นำมาประยุกต์ใช้ในกระบวนการผลิตเพื่อการจำหน่าย สร้างรายได้และความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน ดังจะพบว่าชุมชนได้นำองค์ความรู้ใหม่นี้มาพัฒนาต่อยอด ผ้าหมักโคลน ดังนี้

3.1 การเรียนรู้เทคนิคการย้อมสีจากวัสดุธรรมชาติแทนการใช้สารเคมี ทำให้สามารถย้อมสีเส้นใยได้อย่างมีคุณภาพมากขึ้น สีไม่ตกและสีไม่ต่าง และสุขภาพก็มีความปลอดภัยจากสารเคมี

3.2 ชุมชนนำองค์ความรู้ที่ได้มาประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนไป โดยมีการรวมตัวกันเพื่อจัดตั้งเป็นวิสาหกิจชุมชน ซึ่งทำให้ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐทั้งด้านงบประมาณสนับสนุน การได้รับความช่วยเหลือด้านส่งเสริมการขาย การขึ้นทะเบียนเป็นผลิตภัณฑ์ระดับท้องถิ่นและระดับชาติ แม้ว่าปัจจุบันสมาชิกจะมีการผลิตผ้าหมักโคลนในบ้านของตนเองมากกว่าการมารวมกลุ่มกันที่วิสาหกิจฯ แต่ยังคงมีสถานภาพเป็นสมาชิกของวิสาหกิจฯ ทำให้ได้รับการสนับสนุนและช่วยเหลือจากหน่วยงานภาครัฐเช่นกัน นอกจากนี้ยังได้นำหลักการบริหารมาดำเนินการจัดการภายในกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ทำให้มีการบริหารจัดการแบบมีอาชีพโดยจะแบ่งหน้าที่ออกเป็นฝ่ายต่าง ๆ เช่น ฝ่ายการตลาด ฝ่ายการผลิต ฝ่ายการเงิน เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อความเป็นระบบและทำให้การบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนมีประสิทธิภาพ

3.3 ชุมชนนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการผลิตและการจำหน่าย ทั้งนี้เพื่อให้ผลิตภัณฑ์มีความสอดคล้องกับความต้องการและเข้าถึงกลุ่มผู้บริโภคได้มากขึ้น ดังที่พบว่าผู้ผลิตได้ใช้เส้นใยฝ้ายและเส้นใยไหมที่ทอมาจากโรงงานเพื่อความสะดวกรวดเร็วในการนำมาย้อมและทอเป็นผืนผ้า แต่ยังคงผนึกภูมิปัญญาลงบนเส้นใยเพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์ที่มีอัตลักษณ์ของท้องถิ่น และมีกลิ่นอายของความเป็นเอเชียตามที่ชาวต่างชาติต้องการ นอกจากนี้ได้นำเทคโนโลยีมาช่วยในการออกแบบลวดลายบนผ้าทำให้ได้เห็นลวดลายที่สวยงาม แปลกใหม่ก่อนทอ และยังเป็นช่องทางในการจำหน่ายแบบออนไลน์เพื่อให้เข้าถึงกลุ่มผู้บริโภคได้อย่างไร้ขีดจำกัด ส่งผลให้ผลิตภัณฑ์ผ้าหมักโคลน

โดยเฉพาะผ้าไหมของวิสาหกิจชุมชนทอผ้าไหมบ้านภู เป็นที่ต้องการของผู้บริโภค โดยจะมี ยอดการสั่งจองมาอย่างต่อเนื่องแต่ผู้ผลิตมักผลิตไม่ทันเพราะการทอผ้าไหมต้องใช้เวลานาน กว่าผ้าผ่าย หรือการสั่งผ้าคลุมไหล่ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทอผ้าผ่ายลายชิตบ้านภูที่มีการ สั่งมาอย่างต่อเนื่องทั้งในภูมิภาคและต่างจังหวัด ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าผู้ผลิตได้นำองค์ ความรู้ใหม่มาประยุกต์ใช้ได้สอดคล้องกับบริบททางสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว จนทำให้มีองค์ความรู้ด้านการประกอบอาชีพแบบสังคมยุคใหม่ที่เน้นการจำหน่ายผ่าน ช่องทางออนไลน์ ที่เป็นช่องทางการส่งเสริมการขายที่ทำให้ผู้ผลิตสามารถขายผลิตภัณฑ์ได้ ตลอดเวลา โดยไร้ข้อจำกัด และทำให้ไม่จำเป็นต้องรอการจำหน่ายแค่เฉพาะในงานจัด แสดงสินค้า OTOP City ที่มีเพียงปีละ 1-2 ครั้งเท่านั้น หรือที่หน่วยงานภาครัฐระดับ ท้องถิ่นได้เชิญชวนให้เข้าร่วมจัดแสดงสินค้า

ผ้าหมักโคลนหนองสูง ผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้รับการสืบทอด ต่อๆ กันมานั้น นับว่าเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ผลิตภัณฑ์ผ้าหมักโคลนหนองสูงมีอัตลักษณ์ที่โดดเด่น แต่ทว่าผู้ผลิตได้มีการพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ให้สอดคล้องกับบริบททาง สังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ด้วยการเข้าอบรมหาความรู้เพื่อต้องการพัฒนา ทักษะที่มีอยู่ให้สามารถสร้างสรรค์ ผ้าหมักโคลนหนองสูง ให้เป็นผลิตภัณฑ์จากวัฒนธรรมสู่ ผลิตภัณฑ์ระดับชาติ “หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์” (OTOP) ที่มีอัตลักษณ์ท้องถิ่นและเป็น ผลิตภัณฑ์ที่เป็นสินค้า”สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์” (GI) ได้อีกระดับหนึ่ง จนนำไปสู่การ ประกอบเป็นอาชีพได้ นับว่าเป็นการผสมผสานภูมิปัญญาเพื่อสร้างคุณค่าทางวัฒนธรรม และเพิ่มมูลค่าให้แก่ผลิตภัณฑ์ จนทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและมีเศรษฐกิจที่ยั่งยืนแบบ พึ่งพาตนเองได้อีกชุมชนหนึ่ง

ข้อเสนอแนะ

1. การศึกษาเปรียบเทียบภูมิปัญญาผ้าหมักโคลนที่เป็นผลิตภัณฑ์ “หนึ่งตำบลหนึ่ง ผลิตภัณฑ์” ในชุมชนอื่น เพื่อนำผลจากการศึกษาครั้งนี้ไปเปรียบเทียบให้เห็นภูมิปัญญาใน กระบวนการผลิตผ้าหมักโคลน เพื่อให้ได้ข้อมูลด้านภูมิปัญญาในการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ที่ สร้างรายได้และความยั่งยืนทางเศรษฐกิจให้แก่ชุมชน
2. การศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นผลิตภัณฑ์ “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” ทั้งนี้เพราะผู้สร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์มักเป็นผู้สูงวัย ซึ่งบางชุมชนขาดการสื บทอดอาจทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น ๆ สูญหายไป
3. การศึกษากลยุทธ์ทางการตลาดที่เป็นการส่งเสริมการขายผลิตภัณฑ์ที่เกิดจาก ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เพื่อเป็นช่องทางอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในผลิตภัณฑ์ให้คงอยู่

เอกสารอ้างอิง

- ผ้าไหมไทย. (2564). การส่งออกผ้าไหมไทย. สืบค้น 14 กุมภาพันธ์ 2564, จาก <https://sites.google.com/site/phahimthiy345/kar-sng-xxk-pha-him-thiy>
- ทรงพล ต่วนเทศ. (2555). การศึกษาภูมิปัญญาการทอผ้าพื้นเมืองของคนไทยเชื้อสายลาว ครั้งในจังหวัดสุพรรณบุรี ชัยนาท และอุทัยธานี (ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- ทีมงานวิจัยโครงการศึกษาและรวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นใต้. (2550). การวิจัย การศึกษาและรวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น (รายงานการวิจัย). สงขลา: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- นรินทร์พิย สิงหะตา. (2564, 5 เมษายน). [บทสัมภาษณ์].
- บุญเต็ม นามเหลา. (2564, 5 เมษายน). ประธานวิสาหกิจชุมชนกลุ่มทอผ้าฝ้ายลายขิตบ้าน ภู หมู่ 1. [บทสัมภาษณ์].
- ประเวศ วะสี. (2547). การพัฒนาต้องเอาวัฒนธรรมเป็นตัวตั้ง. กรุงเทพฯ: กระทรวง วัฒนธรรม ราชบัณฑิตยสถาน.
- ผู้จัดการ. (2564). ผ้าหมักโคลน อำเภอนองสูง จ.มุกดาหาร. สืบค้น 20 มกราคม 2564, จาก <https://mgronline.com/smes/detail/9550000142809>
- พงศ์สวัสดิ์ ราชจันทร์ และคณะ. (2563). ภูมิปัญญาผ้าหมักโคลน บ้านหนองสูง ตำบล หนองสูง อำเภอนองสูง จังหวัดมุกดาหาร. วารสารการบริหารการปกครองและ นวัตกรรมท้องถิ่น, 4(1), 171-184.
- วนิดา นาคีสังข์. (2559). จากภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนปวาเกอญอบ้านแม่กองคาสู่การ เป็นสินค้าชุมชน. (ประกาศนียบัตรบัณฑิต สาขาวิชาบัณฑิตอาสาสมัคร) กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอนองสูง. (2564, 9 เมษายน). [บทสัมภาษณ์].
- สำนักงานพาณิชย์จังหวัดมุกดาหาร. (2564, 9 เมษายน). [บทสัมภาษณ์].
- สำหรับ งานไว. (2564, 7 เมษายน). ประธานวิสาหกิจชุมชนกลุ่มอาชีพทอผ้าไหมบ้านภู [บทสัมภาษณ์].